

LJUDJE ZA ČLOVEKA

FILOZOFIJA ZDRAVSTVENE NEGE

PEOPLE FOR MAN

PHYLOSOPHY OF NURSING CARE

Darja Cibic

UDK/UDC 614.52:159.922

DESKRIPTORJI: *nega bolnika; socialna politika; humanizem*

DESCRIPTORS: *nursing care; public policy; humanism*

Izvleček – Praksa zdravstvene nege temelji na filozofiji zdravstvene nege. Ta filozofija daje odgovore na vrsto vprašanj, s katerimi se srečuje vsak izvajalec zdravstvene nege. Sem spada vprašanje profesije, njenih ciljev, odnosov med profesionalcem in varovancem, raziskovalnega dela in menedžmenta, dela v timu in dela s strokovnjaki drugih področij in ne izključuje širokih vprašanj o institucionalni, lokalni in nacionalni politiki.

Izhodišče filozofije je spoznanje, da posameznik ni osamljen in da je potrebno v njem videti celoto, od katere je odvisen in ki ga tudi dopolnjuje.

Abstract – The practice of nursing care is founded in the philosophy of nursing care. This philosophy provides answers to a wide range of questions encountered daily by every nursing care provider. Among them, there are the questions of the profession, its goals, the relationships among professionals and clients, of research work and management, of team work and cooperation with professionals from other fields, not excluding more general questions about institutional, local and national policies.

Uvod

Odkar obstajajo živa bitja, si na različne načine zagotavljajo obstoj, medsebojno bivanje in nehanje, z med seboj povezanimi in soodvisnimi ustaljenimi sistemi, ki pa se z razvojem, ustvarjanjem in danimi okoliščinami dopolnjujejo in si skušajo zagotoviti dostojno, zdravo življenje.

Vsaka doba, sleherna družba in družbena skupnost ima svoje izkušnje in resnice. Najnaprednejša med njimi – se zdi – je tista, ki pomeni v določenem obdobju možnost človekove orientacije sredi sveta, zakonov in predpisov. In prav tako je najnaprednejša tista zavest, ki se sklada z objektivno podobo ožjega in širšega sveta, ki zajema največ današnjih in manj včerajšnjih izkušenj in resnic. Tako je delo edinole plod življenjskih okoliščin, plod zavesti, ki se skuša približati najvišjim zmožnostim človeškega spoznanja in ustvarjanja.

Delo, pa naj bo to umetnina ali zdravstvena oskrba, je trdno povezano s celoto človeške družbe. Različna dela posameznika so med seboj v bistvu sorodna, se pravi, da so si notranje izrazito podobna, vsak posameznik pa ima sicer svoj slog, ki ga najdemo v njegovem delu, načinu dela ali postopkih izvedbe.

Toda posameznik s svojim delom ni osamljen. Obstaja celota, v katero je vpet, ta pa je večja od njega. Ta celota je skupina profesionalcev tiste dežele in tistega časa. In tej skupini pripada. Vzemimo primer: cilji oskrbe so bili vedno usmerjeni v človeka, zdravega ali bolnega, aktivnosti profesije pa v doseganje najboljšega stanja v okolju, ki je najugodnejše vplival nanj. Gledišče je usmerjeno v koncepte: profesija, človek, okolje, zdravje ter v pomoč pri reševanju predvsem odstopanj od zdravja.

Ta profesionalna skupina je zajeta v širšo celoto. Ta celota je okolje, ki jo obdaja. Sestavljena celota obsega naravo, znanja, verstva, umetnost, moralo, pravo, običaje ter vse drugo kar je pridobil posameznik kot član te celote in čemur pravimo kultura.

Dogajanje v tej celoti – celoten proces vodi k boljšemu in lepšemu. Tisto, kar je ustvarjeno, pa ima neko veljavo in splošen pomen. Subjekt tega procesa je človek kot generično in družbeno bitje. Prizadevanja in celotnost dejavnosti, naporov, iskanj, razmišljanj, domišljije, intuicije so rezultati, s katerimi posameznik socialne skupnosti vidi, vrednoti in utemeljuje svoj obstoj in svoj napredek. Vse to predstavlja vezivno tkivo, ki snuje nek organizem, mu daje obliko in omogoča njegovo smiselno funkcioniranje v strokov-

no določenem namenu. Obstajajo pa stanja in pojavi, ob katerih bo posameznik imel zmeraj možnost, da jim doda lastna spoznanja.

Narava

Za razumevanje profesionalnega dela, profesionalca-posameznika ali skupine, se je nujno z vso natančnostjo zamisliti v stanje duha in nravi časa, v katerem so živeli in živimo. To resnico potrjuje izkustvo. Določeno profesionalno delo nastaja in izginja hkrati z določenimi stanji duha in nravi, s katero so povezane.

Naslednji primer ponazarja, kako vplivajo na delo dane možnosti in naravne zakonitosti. Če človek potuje z juga in se usmeri proti severu, ob vstopu v določen zemljepisni pas opazi, da se začenja na primer poseben način obdelovanja zemlje in zazna posebne vrste rastlin. Vsak zemljepisni pas torej pozna posebno obdelovanje zemlje in ima svoje rastlinstvo. Oboje se približno začenja tam, kjer se začenja zemljepisni pas, in se končuje tam, kjer se ta neha. Prav to predstavlja življenjske pogoje za oboje. Prav s svojo prisotnostjo ali odsotnostjo določa število odločilnih okoliščin, kar lahko imenujemo v našem primeru na splošno: možnosti in zakonitosti. Kakor imamo naravne temperature, ki določajo uspevanje različnih vrst rastlin, ali pa tudi vedenje človeka, imamo tudi duhovne temperature, ki s svojimi spremembami določajo snovanje takih ali drugačnih del. Rezultate človeškega dela lahko razlagamo tako kot proizvode žive narave, to se pravi na podlagi okolja, ki ga obdaja.

Človek

V trenutku, ko otrok »pride prvič med kolena ženske«, kakor pravi že Homer, ima že vsaj v kali zmožnosti in nagone določene vrste in neke določene stopnje, »vrže se po rodbini na splošno« (9). Dedne lastnosti, ki so se vanj prenesle s krvjo, imajo v njem take razsežnosti in razmerja, da se po njih loči od drugih ljudi. Ta prirojena duhovna osnova je povezana s telesnim ustrojem in oboje tvori osnovno dediščino, ki pa ji bodo nasprotovali ali pa dopolnili vzgoja, zgledi, učenje in vsi poznejši dogodki in dejanja iz otroštva in mladosti. Predvsem družina je tista, ki zastavi vrednostni odnos do sebe in do sveta. Kadar se te različne sile med seboj ne uničujejo, temveč krepijo, se njihovo stopnjevanje vtisne globoko v človeka in tedaj vidimo, kako se prikažejo pretresljive in možne značilnosti – temperament, prirojene ali pa pridobljene zmožnosti in težnje, zapleteno življenje davnih ali novih misli in navad, vsa človeška narava, neizmerno predelana iz najstarejših korenin do zadnjih poganjkov, vse to pomaga ustvariti končni proizvod.

Če hoče posameznik obvladati svoje delo, je potrebna zavzetost in ta določa njegova prizadevanja.

Posamezniku pušča proste roke, da se prepusti svoji osebni ustvarjalni poti, da dela tisto, kar ustreza

njegovemu temperamentu in nagnjenju ter da pozorneje preučuje tisto, kar najbolj ustreza njegovemu duhu.

V tem delu pa lahko s številnimi primerjavami in postopnimi izločitvami odkrijemo skupne poteze, ki jih ima delo posameznika, hkrati pa razločevalne poteze, po katerih se delo posameznikov loči od drugih sadov človeškega duha.

Človek je v resnici samo toliko človek, kolikor je gospodar svojih dejanj in presojevalec njihovih vrednosti in s tem avtor svojega napredka v soglasju z okoljem, s katerim si nenehno izmenjuje energijo in vse, kar je potrebno.

Vsestranski razvoj človeka je mogoč v okviru sodobnega vzajemnega razvoja človeštva.

Učenje

Obstojajo določeni pogoji, da človek lahko dela ustvarjalno. Predvsem mora biti izobražen, mora premišljevat, biti rahločuten in živahnega duha. Znal naj bi kramljati, ugovarjati, izrekati mnenja, oblikovati ideje in ideale, predvsem pa izraziti zagon srca in čustev, olepšati življenje in tako in tak ustvarjati – ustvarjalno delati.

Če opazujemo, kaj se godi v vsakdanjem življenju, ga ponavadi vidimo v obdobju mladosti in dobi zrelosti njegovega talenta: stvari gleda in jih podrobno in skrbno preučuje, ima jih pred očmi, se trudi, izraža jih tankočutno in zvesto. Ko pa v življenju doseže določeno obdobje si misli, da stvari pozna dovolj in ne odkrije na njih nič novega: tako zanemari živi model in oblikuje podobo z ustaljenimi recepti, ki si jih je nabral v teku svojega izkustva.

Prva doba je doba resničnega občutja, moči in moralnega heroizma, druga doba je doba manire, navad in pešanja: dela po vzorcu in spominu (9). Toda gre za življenje posameznika, ki ima dve poglavitni smeri, spoznavanje in delovanje. Iz tega prepoznamo zmožnosti razuma in volje.

Vse značilnosti volje in razuma, ki človeku v delovanju in spoznavanju pomagajo, so dobrodejne, nasprotne pa škodljive. Pri vsakem profesionalcu je dobrodejna lastnost natančno opazovanje in spomin za podrobnosti, skupaj s sposobnostjo, da hitro ugotovi splošne zakonitosti in da vsako domnevo preveri z dolgotrajnimi metodičnimi preskusi. Na primer: pri umetniku je dobrodejna značilnost žlahtna občutljivost, notranje in nenehno poustvarjanje stvari, hitro in izvirno razumevanje njihovih vodilnih značilnosti in vse skladnosti.

Za človeka je dobrodejno popolno zdravje. Bolehno telo je šibkejše in manj zmožno. To, kar imenujemo živo bitje, je celota organov in njihovih funkcij. Vsak delovni zastoj pomeni korak k celotnemu zastoj ali celo nehanju. To so sile, ki je vsaka v svojem območju dobrodejna, ali pa nezadostna, odsotnost teh sil pa povzroči stalno oziroma dokončno izčrpanost.

Človek naj ima jasno obzorje, saj to pomeni, da je sposoben za videnje širine in ne sme biti stisnjen v svojo majhnost. Le tak zna pravilno vsestransko oceniti dogajanja, njihovo obsežnost ali neznatnost, pomembnost ali nepomembnost.

Religija

V ustvarjalni dejavnosti posameznika in skupin je treba upoštevati tudi versko razsežnost. To je za marsikoga nevidna pogonska sila (človekovega) razvoja, ki zahteva včasih žrtve ali odpovedi, a se jih pogosto ljudje kljub temu ne ustrašijo oziroma jih sprejemajo.

Upoštevanje vsebine vere, izražene s pojmi, vpliva na človekovo miselnost in dejanja. Izraža se tako, da odgovarja na zastavljena vprašanja – včasih pa tudi ne – ki človeka vznemirjajo. Zato se ne smemo čuditi, da afriški prebivalec versko izkustvo drugače doživlja in ima do njega drugačen odnos, kakor na primer Evropejec ali Azijec. V teh primerih gre za različnost kultur in prav tako za različnost življenjskega izkustva, konkretnega človeškega izkustva in vplivov, ki jih povzročajo konkretne razmere.

Vrednote

Vrednote so pomemben del posameznikove osebnosti in tudi profesionalnih skupin. Med seboj se prepletajo in lahko odločilno vplivajo na delo in usmeritve v profesionalni skupini. Tu se prepletajo vrednote, ki so posledica znanstvenih dognanj in vrednote posameznika ter so usmerjene k določenim ciljem.

Diskusije o vrednotah zavzemajo mesto o naravi odnosa med profesijo in posameznikom in ideje o vzpodbudi, partnerstvu in zagovorništvu. Bolj specifično, bolj nazorno bi lahko rekli, da govorimo o profesiji, ki ščiti interese posameznikov in skupin z njihovim znanjem, čustvi in voljo, sočasno pa vpliva na oblikovanje vrednostnih sodb o zadevah in dogajanjih, o medsebojnih odnosih.

Vrednote profesije, kot so dostojanstvo, enakost, strokovnost, solidarnost, partnerstvo, zagovorništvo morajo posamezniki profesionalci upoštevati pri svojem delu, tako da celostno pristopijo k posamezniku, družini ali skupini, ob upoštevanju psihičnih, fizičnih in socialnih potreb. Pomembni so premiki v takomerenovanih etičnih načelih: etične sodbe o profesionalnih zadevah in zadevah nasploh, ki jih posameznik pridobi in izraža, so vrednote, ki si jih človek zgradi v času aktivnega dela.

Vloga profesionalca pa postane kritična ko poskuša razumeti, kako človek zaznava, razume in sprejema, kakšne so njegove vrednote in še posebej prioritete vrednot.

Ponazarjamo s primerom: govorimo, da je dober profesionallec tisti, ki dela na osnovi širokega strokovnega znanja ali pa v njegovem delu prevladujejo teh-

nične spretnosti; ali imamo nekoga za dobrega profesionalca zato, ker je videti kot človek z veliko pristojnostmi, ali pa sami sprejemamo etične sodbe o njegovih kvalitetah?

Človekovo vedenje

Obstaja splet okoliščin, ki so jim ljudje prilagojeni in celo podrejeni. Zaradi tega se v človeku razvijejo ustrezne potrebe, različne zmožnosti in čustva.

Če se čustva, potrebe in zmožnosti razodenejo v človeku v celoti, tedaj se razvije posameznik, ki ima avtoriteto, ki ga lahko občudujemo in nanj gledamo z naklonjenostjo. Lahko nam je tudi za vzor. Pristop in način dela sta v veliki meri odvisna od vodilnega posameznika, ki si lahko prizadeva, ali pa tudi ne, da bi ugajal in kar največ prispeval.

Profesija

Da profesijo vzljubimo, sprejmemo in razumemo, moramo zaznati vsa dogajanja in gibanja okoli nas. Oko in zavest pa morata biti občutljiva za vse vtise okoli sebe in v ljudeh. Človek mora biti zmožen pozabiti nase.

Najpomembnejši cilj profesije je povečati blaginjo človeka in odvrniti tisto, kar bi mu utegnilo škodovati za njegovo dobro. Vsi udeleženci naj bi se zavedali, da naj bo cilj dosežen le s strinjanjem in sodelovanjem in ne s prisilo.

Razumljivo je, da je bistveno upoštevanje vrednot posameznika, saj je nesporno, da ima le-ta pravico izbrati svoje prevladujoče želje.

V razvoju vsake profesije so navzoča mnoga vznemirljiva dogajanja na področju izobraževanja, menedžmenta, raziskovanja in prakse. Kako so profesionalci v praksi pripravljene na ta dogajanja in na spremembe, je odvisno od sposobnosti in izziva, ki ga sprejmejo pri iskanju novih metod in oblik dela, od hitrega prenosa znanja in povezav znotraj in zunaj profesije. Profesija mora pogledati prek svojih meja in videti širši prispevek, ki ga lahko posreduje. To je njena legitimna vloga.

Profesije prihodnosti je povezana s spremembami, ki silijo, da se njeno delovanje izpopolnjuje in spreminja, da deluje na povsem drug način. To zahteva celostno in kakovostno znanje, ki omogoča obvladovanje novih metod dela in prilagodljivost za spremembe ter ustvarjalnost.

Cilj profesije je tako imenovani premik »od bolnega« k »zdravemu«. Premik, ki je lahko dramatičen na nekaterih področjih prakse, je narejen od smeri delovanja »za človeka« k delovanju »s človekom«. Ta premik, ki ima za rezultat spremembe, vpliva na mnoge dejavnosti in vključuje tudi spremembo vzorca bolezni-zdravje. V osrčju vsega pa je tisto, kar lahko imenujemo etični premik – premik v vrednotah.

Filozofija profesije

Mnenje, pri oblikovanju katerega je sodelovalo toliko duhov, temperamentov in različnih vzgoj, je upoštevanja vredno, ker je pomanjkljivost vsakega posameznega mnenja izpopolnila raznolikost drugih mnenj. Mnenja se ob medsebojnem preverjanju uravnesijo. To medsebojno in trajno dopolnjevanje polagoma privede do končnega mnenja, ki je bližje resnici in potrebi.

Kadar so ocenjevalci soglasni v sklepu, je verjetno, da je sodba pravilna, kajti ko ne bi imelo delo visoke vrednosti, bi ne združilo vseh mnenj v eno samo žarišče (9). Včasih posamezniki drugače sodijo in drugače razumejo, včasih nasprotja uravnovežijo in/ali celo izničijo ter postopno končno dosežejo tisto gotovost, ko se zdi mnenje in prepričanje zadosti trdno in dognано, da se mu z zaupanjem pridružimo.

V tej soglasnosti človekovega prepričanja pa se vtkejo sodobni prijemi obravnave in dodajo avtoriteti zdravega razuma še avtoriteto znanosti. Ocenjevalec spozna, da njegovo osebno prepričanje nima prave veljave, zato mora pozabiti na svoj temperament, svoja mnenja, svojo pristranost, svoje koristi in ugotovi, da je njegov dar usmerjen predvsem k sodoživljanju. Poglobi se v posameznikove nagone in navade, da osvoji njegovo čustvovanje, da znova razčleni njegove misli, da sam v sebi poustvari njegovo notranje stanje, da si podrobno in stvarno predstavi njegovo okolje,

da v domišljiji zasleduje okoliščine in vtise, ki so poleg njegovega prirojenega značaja določili njegovo delo in vodili njegovo življenje.

Posameznik profesionalac lahko po takem pristopu dobi priznanje ali pa zavrnitev, lahko dobi priznanje le za kak odlomek, delček; prepoznavne so njegove vrednote, ugotovljen je napredek ali odklon, prepoznavna je doba razvoja, razcveta ali izrojevanja.

Literatura

1. Bošnjak B. Filozofija, uvod v filozofsko mišljenje i rječnik, drugo prošireno izdanje. Zagreb: Naprijed Zagreb, 1977.
2. Greenwell J, Mackay L, Soothill K. Medicine and nursing. Professions in a changing health service. London: SAGE Publication, 1994.
3. Grmič V. Resnica iz Ljubezni. Kritična razmišljanja. Ljubljana: Zadruga katoliških duhovnikov v okviru SDD, 1979.
4. Hainchelin C. Izvor religije. Ljubljana: Cankarjeva založba v Ljubljani, 1952.
5. Kautsky K. Izvor krščanstva. Ljubljana: Cankarjeva založba v Ljubljani, 1953.
6. Mesner Andolšek D. Organizacijska kultura. Ljubljana: Gospodarski vestnik, 1995.
7. Okrožnica Papeža Pavla VI. O delu in razvoju narodov. Ljubljana, 1967.
8. Pogačnik J. Eseji o kulturi. Ljubljana: Cankarjeva založba v Ljubljani, 1981.
9. Taine H. Filozofija umetnosti. Ljubljana: Cankarjeva založba v Ljubljani, 1955.
10. Trangle J, Cribb A. Nursing in law. London: Blackwell Science, 1996.